

”Den nuværende Tids Pinagtighed”. Grundtvig og samfundet.

N. F. S. Grundtvig (1783-1872) leverede i sin tid en omfattende kritik af det borgerlige, liberale samfund. Denne kritik har bestemt ikke fået den opmærksomhed, som den fortjener. Tværtom er denne samfundskritik i høj grad i den danske Grundtvig-tradition blevet ignoreret eller omfortolket med det formål at gøre Grundtvig forenelig med borgerlige og liberale værdier. Grundtvigs samfundsfilosofi var absolut på højde med en række andre samfundsfilosoffer i det 19. århundrede som Hegel og Marx og den amerikanske pragmatiker Charles Peirce.

Det hører til historiens finurligheder, at Grundtvig siden hen i den kulturelle og politiske offentlighed blev identificeret med netop de borgerlige, liberale og liberalistiske værdier, som han brugte hele sit liv på at bekæmpe. Denne mageløse forvandling skyldes bestemte historiske fænomener så som den fremvoksende gårdmandsklasse, som i slutningen af det 19. århundrede tilsluttede sig de liberale ideer og annekterede Grundtvigs samfundsfilosofi og omtolkede den i overensstemmelse med sine egne økonomiske og politiske interesser.

Grundtvig oplevede det moderne, borgerlige samfund i dets spæde begyndelse, men de tendenser, som han bekæmpede, har siden gået deres sejrsgang ikke bare i den vestlige, men i hele den nuværende verden. På sine rejser til England i årene 1829-1831 så Grundtvig den uretfærdighed, umenneskeliggørelse, ufrihed, kynisme og elendighed, som tydeligt nok var en følge af den voksende liberalisme og kapitalisme. En række af disse træk fra det engelske samfund blev siden et gennemgående skræmmebillede i Grundtvigs samfundsfilosofi.

Liberalismen og det borgerlige samfunds ideologi er ifølge Grundtvig ”Dødens og Opløsningens Værksteder”. Det borgerlige samfund og liberalismen opløser alle samfundsmæssige bånd og er ”det *Borgerlige Selskabs* Opløsning og *Dyrenes*, de Vildes og de Tammes, ja, *Dyriskhedens* Enevoldsmagt i Landet!” Tidens tiltagende og aggressive tilslutning til liberalismen, som Grundtvig oplevede i 1830- og 1840-erne, var i hans fortolkning en tilbedelse af guldkalven i ørkenlandet og af den egoistiske og hjerteløse grådighed.

Kilderne til Grundtvigs skarpe kritik af det borgerlige samfund er for eksempel Grundtvigs skrifter ”Statsmæssig Oplysning” og ”Om Borgerlig Dannelse” fra 1834, ”Det Danske Fiir-Kløver” fra 1836 og ”Skolen for Livet og Akademiet i Soer” fra 1838. Grundtvig levede på mange måder i en før-moderne tidsalder og i al fald forud for partipolitikken, men netop derfor kan hans principielle filosofiske kritik af grundlaget for det borgerlige samfund stadig være en ressource for moderne mennesker.

Grundtvig opfattede tilstanden i Danmark i 1830-erne og 1840-erne som en tilstand af ”Krig” mellem to helt forskellige teorier om samfund, individ og fællesskab. Kulturen er ifølge Grundtvig nået til ”Skiels-Aar”, og det vil nu vise sig, om Danmark kender sin ”Besøgelses-Tid” eller skal bukke under for de ”romerske” liberalister. I betragtning af Grundtvigs skarpe kritik af de økonomiske og politiske liberalister og af det fremvoksende borgerlige samfund er det ikke mærkeligt, at Grundtvig blev latterliggjort, forhadet og angrebet af de samtidige borgerlige liberale i Danmark. I deres øjne var Grundtvig, når han gik imod egoismen og liberalismen, en sand ”Mørkets Apostel”.

I en historisk sammenhæng blev Grundtvig en klar taber, og alt tyder også på, at han selv i stigende grad opfattede sig som en taber. Grundtvig blev siden af visse kredse udråbt til at være en ”fader” og identitetsfigur, men den faktiske historiske udvikling siden midten af det 19. århundrede har efterladt Grundtvig som en klar ideologisk taber. De samfundsmæssige værdier, som han forfægtede, er blevet fortrængt af de langt stærkere kræfter i den liberalistiske økonomi og ideologi.

Det borgerlige, liberalistiske samfund medførte ifølge Grundtvig en fuldstændig fordærvelse af mennesket og dets natur. Dette samfund drives kun af kynismen, begæret, egoismen og "Egen-Kiærligheden". Grundtvig skrev i 1834 om liberalismen, at den

"gjør os ingenlunde til Guder, men forvandler os, hvis vi ikke tage os i Agt, som de forgjorte Prindser i Kæmpe-Viserne, til Varulve, Bjørne eller andre umælende Dyr, som *Bevidstheden* kun er til Plage".

Grundtvig så det borgerlige samfund som et "barbarisk" angreb og indbrud. Dette indbrud truede samfundet på samme måde, som de barbariske horder i sin tid havde truet og omstyrtet romerriget. I 1830-erne arbejdede Grundtvig med oprettelsen af et nyt slags universitet ved akademiet i Sorø, og han beskrev denne nye skole som en kinesisk mur imod de fremstormende barbariske horder. Grundtvig så det borgerlige samfund som drevet af ukærligheden, umenneskeligheden, indbildskheden, småligheden, frygten og vreden. Det borgerlige samfund skriger efter den individuelle frihed, men bygger på hensynsløsheden, striden og krigen. I det borgerlige samfund råder kun den åndløse "Kappe-Strid", den selviske konkurrence og den rå magtanvendelse. I dette samfund hersker de riges og mægtiges "Despoti", og følgen er et reelt "Anarchi" og kaos. Det borgerlige "røveriske" barbari har opløst alle naturlige og kærlige bånd mellem mennesker og gjort menneskene ensomme, fjendtlige imod hinanden og ulykkelige.

Det borgerlige samfund hævder ifølge Grundtvigs kritik, at alle værdier er vilkårlige og subjektive. Alt tænkes afgjort ved den blinde konkurrence. Vi har ikke nogen fornuftig mulighed for at afgøre, om en kærlig eller en ondsindet gerning er et udtryk for den gode handling. Hvad der er sandt, afgøres vilkårligt ved afstemning. Det borgerlige samfund kender altså ifølge Grundtvig ikke til nogen virkelige værdier. Alt står bare til forhandling, og de stærkeste og mest aggressive kræfter går af med retten og sejren. Moralsk set hævder det borgerlige samfund, at det, som er fordelagtigt for det enkelte individ, sikkert også er godt for fællesskabet. Resultatet af denne naive tro på konkurrencen er en florerende ufølsomhed og ligegyldighed over for andre mennesker.

I det borgerlige samfund er individet kun optaget af at tilfredsstille sine egne små, egoistiske behov. I dette samfund er det andet menneske reduceret til en modstander, et problem, en forhindring eller et rent middel. Dette samfund har gjort menneskene til "løsrevne Blade, der flyger for Vinden". Det borgerlige samfund bygger på mistænksomheden, frygten, konkurrencen og fjendskabet mellem mennesker. I dette samfund er kærligheden og godheden ikke længere reelt mulig. Den enes død er den andens brød. I det borgerlige, liberale samfund hersker grådigheden, fortvivlelsen, pessimismen og kynismen. Borgerne i dette samfund er blevet fremmede for sig selv, og den borgerlige ånd gennemtrænger alle mennesker, så de bliver hinandens fjender. Den ånd, som hersker i det borgerlige samfund, er i strid med naturens love, fornuften, godheden og kærligheden, og den er til skade for de mennesker, som lever i dette samfund.

Grundtvig opfattede det voldelige indbrud af det amoralske og umenneskelige borgerlige liberale samfund som en "Overgangs-Tid". Dette samfund måtte eller skulle nødvendigvis - og helst inden for længe - føre til et andet og bedre samfund. Grundtvig opgav antageligt aldrig troen på, at det liberale borgerlige samfund – det, som han betegnede som "den nuværende Tids Pinagtighed" - kun var en "Overgang". Grundtvig kritiserede de værdier, som siden har sejret så fuldstændigt. I det perspektiv er hans samfundskritik og samfundsfilosofi stadig væk relevant og interessant.